ប្រវត្តិវិទ្យា

អាណានិគមនិយមបារាំង (១៨៦៣-១៩៥៣)

1- សន្ធិសញ្ញាថ្ងៃទី 11 សីហា 1863 និងការចូលត្រួតត្រាកម្ពុជា

1.1 ស្ថានភាពប្រទេសកម្ពុជា

នៅស.វ ទី 19 ប្រទេសកម្ពុជាស្ថិតនៅក្រោមអំណាចត្រួតត្រា យួន និង សៀម។ នៅក្នុងរាជ្យព្រះបាទអង្គ ឌួង (1841-1860) សៀម និង យួន នៅប្រចាំការអមព្រះអង្គ ដើម្បីសំរេចរាជកិច្ចជំនួសស្តេចខ្មែរ។ ចំពោះទង្វើគាបសង្កត់បែបនេះព្រះអង្គបានរិះរកគ្រប់មធ្យោបាយដើម្បីដោះខ្លួនចេញពី យួន និង សៀម។

នៅឆ្នាំ 1854 ព្រះបាទអង្គ ឌួង បានអោយរាជទូតខ្មែរទៅទាក់ទង នឹង កុងស៊ុល នៅសឹង្ហបូរី ប៉ុន្តែពុំបានសំរេចដូចបំនង ព្រោះសៀម បានដឹងពត៌មាននេះ ហើយបានគំរាមគំហែងដល់ព្រះអង្គ។ ដូចនេះការចុះសន្ធិសញ្ញាបារាំង-ខ្មែរត្រូវបានផ្អាក ហើយ ព្រះអង្គក៏ចូលបានទីវង្គតនៅថ្ងៃទី 19 តុលា 1860។

1.2 ស្ថានភាពនយោបាយបារាំង

នៅឆ្នាំ 1862 លោកឧត្តម នាវីត្រីបូណា ទេសាភិបាលនៃដែនដីកូសាំងស៊ីន បានធ្វើដំណើរមកប្រទេសខ្មែរ ហើយត្រូវបានទទួលយ៉ាងរាក់ទាក់ពីព្រះ នរោត្តម។ ទេសាភិបាលរូបនេះយល់ថាប្រទេសបារាំងមានសិទ្ធិលូកដៃចូលក្នុងកិច្ចការផ្ទៃក្នុងរបស់ ខ្មែរ។

នៅឆ្នាំ 1863 ក្រោយពីធ្វើការដោះដូរទេសាភិបាលថ្មី លោក ឌឺឡាហ្គ្រង់ឌីយ៉ែ បានទូលឲ្យស្តេចខ្មែរ ដើម្បីឲ្យ ព្រះអង្គ ដាក់ ប្រទេសខ្មែរ ឲ្យបារាំងជួយការពារ។ បារាំងបានថ្វាយនូវគម្រោង សន្ធិសញ្ញាមួយ ហើយបាន ចុះហត្ថលេខាដោយលោក ឌឺឡាហ្គ្រង់ឌីយ៉ែរួមនិង ព្រះបាទ នរោត្តម នៅថ្ងៃទី 11 សីហា 1863 ដែលមានអត្ថន័យរួម គឺ ដាក់ខ្មែរក្រោមអាណាព្យាបាលបារាំង។

1.3 ចលនាតស៊ូ និង ការត្រួតត្រាបារាំង

- ចលនា អាចារ្យស្វា (1864-1865) ត្រូវគេចាប់ទៅឃុំនៅកោះ អង់ទីកណ្តាលសមុទ្រ
- ចលនា ពោធិ៍កំបោរ (1865-1867) ត្រូវគេកាត់ក្បាលដោតនៅរាជធានីឧត្តុង្គ
- ចលនា ស៊ីវត្ថា (1861-1891) ស្លាប់ដោយជំងឺ
- ចលនា ក្រឡាហោមគង់ (1885-1886) ត្រូវបានស្លាប់
- ចលនា វិស្ណុលោកឈូក (1885-1886) ត្រូវបានស្លាប់

2- អនុសញ្ញាថ្ងៃទី 17 មិថុនា 1884 និង ការធ្វើអាណានិគម

នៅថ្ងៃទី 17 មិថុនា 1884 លោក សាលថុមសុន បានចត កប៉ាល់នៅមុខរាជវាំងភ្នំពេញ ហើយបានបង្ខំឲ្យព្រះបាទ នរោត្តម កំពុងផ្ទុំអោយចុះហត្ថលេខាលើអនុសញ្ញាមួយដែលបានដកហូតអំណាចទាំងអស់ពី ព្រះអង្គ។

អនុសញ្ញា នៅថ្ងៃទី 17 មិថុនា 1884 មានអត្ថន័យរួមគឺ ការដាក់ប្រទេសកម្ពុជាក្រោមការគ្រប់គ្រងរបស់បារាំង ហើយព្រះរាជាខ្មែរត្រូវបាត់បង់អំណាចក្នុងការគ្រប់គ្រងប្រទេសស្ទើរទាំងស្រុង។

បញ្ហាដែនដី កូសាំងស៊ីន

នៅឆ្នាំ 1864 ព្រះបាទ នរោត្តម អមដោយលោក ឌូដាដឺឡាហ្គ្រេ បានយាងទៅជួបលោក ទេសាភិបាល ឌឺឡាហ្គ្រង់ឌីយ៉ែ នៅ ព្រៃនគរ ហើយធ្វើសំណូមពរឲ្យ បារាំងបង្វិលខេត្តទាំងបីមកអោយខ្មែរវិញ គឺ លង់ហោរ មាត់ជ្រូក និង ពាម។ ឯ បារាំងទទួល ពាក្យជាមួយព្រះអង្គហើយ។ តែក្រោយមកបារាំងបានបំភ្លេចពាក្យសន្យាជាមួយព្រះអង្គវិញ។

បារាំងបានធ្វើសកម្មភាពកែប្រែបន្ទាត់ព្រំដែនដែលចំនេញទៅដែនដីកូសាំងស៊ី ជានិច្ច ដោយពុំអើពើ នឹង ការតវ៉ារបស់ស្តេចខ្មែរយើងឡើយ។

ចាប់ពីឆ្នាំ 1893-1914 ប្រទេសខ្មែរបានបាត់បង់ទឹកដីថែមទៀតព្រមទាំងកោះនៅក្នុង សមុទ្រភាគខាងត្បូងដូចជាកោះត្រឡាចជាដើម។ ទីបំផុតដែនដីទាំងនេះត្រូវ បារាំងកាត់ទៅអោយយួនទាំងអស់ (1947-1949) ដែលសព្វថ្ងៃដែនដីទាំងនោះមាន ឈ្មោះថាទឹកដីកម្ពុជាក្រោម។